

KAZAK TÜRKLERİNDE “KADIN” KİŞİ ADLARI “FEMALE” PERSON NAMES IN KAZAKH TURKISH

ERDAL AYDOĞMUŞ

Dr. Öğr. Üyesi, Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi, Hazırlık Fakültesi, Türk Dili Bölümü
Ardahan Üniversitesi, İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü
Assist. Prof. Dr., Khoja Akhmet Yassawi International Turkish-Kazakh University, Preparation Department,
Turkish Language
Ardahan University, Faculty of Humanities and Literature, Department of Contemporary Turkish Dialects and
Literatures Lecturer

erdalaydogmus40@gmail.com

 <https://orcid.org/0000-0002-7642-7807>

Atıf / Citation

Aydoğmuş, E. 2020. “Kazak Türklerinde “Kadın” Kişi Adları”. *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi - Journal of Turkish Researches Institute*. 67, (Ocak-January 2020). 367-377

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü- *Article Types* : Araştırma Makalesi-Research Article
Geliş Tarihi- *Received Date* : 27.08.2019
Kabul Tarihi- *Accepted Date* : 09.12.2019
Yayın Tarihi- *Date Published* : 31.01.2020
 <http://dx.doi.org/10.14222/Turkiyat4287>

İntihal / Plagiarism

This article was checked by iThenticate programında bu makale taranmıştır.

Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi - *Journal of Turkish Researches Institute*
TAED-67, Ocak - January 2020 Erzurum. ISSN-1300-9052
www.turkiyatjournal.com
<http://dergipark.gov.tr/ataunited>

KAZAK TÜRKLERİNDE “KADIN” KİŞİ ADLARI “FEMALE” PERSON NAMES IN KAZAKH TURKISH

ERDAL AYDOĞMUŞ

Öz

Doğan her çocuğa cinsiyetine göre ad verilir. Verilen adlar kişiler tarafından hayatı hayatları boyunca kullanılır. Dolayısıyla çocuğa verilen adın anlamı, üzerinde önemle durulması gereken bir konudur. Bu çerçevede Türkler için çocuğa anlamlı adlar verilmesi oldukça önemlidir.

Tarih boyunca Türklerde çocuğa ad verilmesi hususunda birçok gelenek ortaya çıkmış ve bu geleneklere bağlı olarak çocuklara ad verilmiştir. Türklerde çocuğa ad verme gelenekleri Türk milletinin kültürel değerlerinin adeta bir aynası olmuştur. Tarihin değişik dönemlerinde farklı sebeplerden dolayı değişik coğrafyalarda yaşayan Türk milleti yaşadıkları coğrafyalarda ad verme geleneklerini uygulamıştır.

Ad verme geleneklerinin yaşatıldığı Türk boylarından biri de Türkistan Coğrafyasında yaşayan Kazak Türkleridir. Kazak Türklerinde çocuğa rastgele ad verilmez. Ad verilirken; çocuğun dünyaya geldiği günkü tabiat olayları, doğan çocuğun eğer varsa önceki kardeşlerinin cinsiyeti ve yaşayıp yaşamadıkları, çocuğun hayatta mutlu, başarılı, iyi bir insan olmasının istenmesi, tarihi şahsiyetlere karşı olan ilgi vb. durumlar çocuğa ad verilirken dikkat edilen hususlardır.

Bu çalışmada Telhoja Januzakoviç ve Klara Esbayeva tarafından kaleme alınan ve 1988 yılında Almatı’da basılan “Kazak Adları” adlı eserden yararlanılmıştır. Nurettin Aksu tarafından Kazak Türkçesinden Türkiye Türkçesine aktarılarak 2003 yılında Türk Dil Kurumu tarafından yayımlanan eserdeki kadın kişi adları incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kazak Türkleri, kadın, kadın kişi adları.

Abstract

Each child born is named by gender. The names given are used by people throughout their lives. Therefore, the meaning of the name given to the child is an issue that needs to be emphasized. In this context, it is very important for the Turks to give meaningful names to the child.

Throughout the history, many traditions have emerged in the Turks regarding the name of the child and children have been named due to these traditions. The traditions of naming the child in the Turks have become a mirror of the cultural values of the Turkish nation. The Turkish nation, living in different geographies for different reasons in different periods of history, applied naming traditions in their geographies.

One of the Turkish tribes in which the naming traditions are kept is the Kazakh Turks living in Turkestan Geography. In Kazakh Turks, the child is not given a random name. When giving the name; the natural events of the day the child was born, the gender of the previous siblings, if any, and whether they lived or not, the wish for the child to be a happy, successful and a good person in life, interest in historical figures, and these kinds of situations are considered when naming the child.

In determining the names of women to be given in the study, the work “Kazakh Names”, which was written by TelhojaJanuzakovic and KlaraEsbayeva and published in Almaty in 1988, was used. The female personnames were investigated in the work, which was transferred to Turkey Turkish from Kazakh Turkish by NurettinAksu and published by Turkish Language Institution in 2003

Key Words: Kazakh Turks, women, female person names.

Structured Abstract

Throughout history, women have an important place in Turks. Since women are accepted as an important value for Turks, the names of “female” individuals in Kazakh Turkish are discussed in the study. The factors in giving the female names that mentioned in the study to the child as a name are given in titles. The names of individuals are closely related to the cultural values obtained as a result of certain experiences of the emergence of a nation on the stage of history. This relationship is a mirror of the cultural history of nations. Therefore, the names of individuals attract the attention of other disciplines. The tradition of naming individuals reflects the traditions and customs and the cultural value judgments rooted and altered throughout the historical process. The tradition of naming in Turks has been an important part of Turkish culture. There is a close connection between culture and naming tradition. The tradition of naming in Turks is a cultural value. It also takes attention that people are given different names under the influence of the religion believed, since Turks believe in different religions in the historical process. Giving names in Arabic and Persian origin among the names of the individuals is also a subject encountered in the muslim Kazakh Turks . In addition to the names of individuals in Arabic and Persian, Slavic origin names were given to Kazakh Turks entering the Soviet Union, by the influence of Russian culture or after the Soviet invasion and so on. After the disintegration of the Soviet Union, as a result of the warm contacts in the language, culture, economic and military fields with the Turkish Republics which declared their independence, the studies on Turkish dialects increased. This study was carried out considering the names of female individuals that are used in Kazakhstan, which is one of the independent Turkish Republics, will be beneficial for the Turkish scientific world. In the study, “Kazakh Names”, the work which was written by Telhoja Januzakovic and Klara Esbayeva and published in Almaty in 1988, was used in determining the names of Kazakh female individuals. The work, which was transferred from Kazakh Turkish to Turkey Turkish by Nurettin Aksu in 2003 and published by Turkish Language Institution, has been benefited. The names of female individuals given in the study were divided into two groups in terms of their shape and meaning features and also divided into sub-titles. The features of the figure are gathered under five different language titles as “Simple Names” (Turkish simple names, Arabic simple names, Persian simple names, Mongolian simple names, Italian simple names). Apart from the simple names title, the compound names were examined under the name of “Simple Names as Infinitives” title. The second title, meaning features, is also divided into titles and examined. These titles are determined as “Wish Names” and “Coincidence Names”. Then, they are divided into titles such as “names that show the feelings of the mother and father”, “Animal Names”, “Plant Names”, “Names taken from Russian and Western Languages”. It is also seen from the study that naming the people who come to the world is closely related to the gains of a nation in the historical process. It is known that many factors such as customs, traditions, cultural values and religious belief systems of nations are effective in naming. It is clear that the tradition of naming has an important place in the Turkish nation compared to other nations and therefore the implementation of various practices depending on the tradition of naming, especially in the Turkish peoples living in Turkestan geography, is the evident of that. When the names of people are examined, it is a fact that religious belief is also effective in giving names. It is obvious that the names of Arabic origin are given to people in the Turkish peoples who are Muslim. The names of people in Turks who believe in different religions are given the names depending on the religion they believe in. For this reason, Arabic names are encountered in Kazakh Turks. Mankind has been interested in animals and plants ever since they were born. Some animals and plants have been given to people by name because of their characteristics. Animal and plant names were encountered among the examined names. Due to the influence of the Soviet Union for a time in Turkestan Geography, it was found that the names given to women were also Russian and western origin.

Giriş

Sosyal hayatın en önemli parçası olan insanlara dünyaya geldiklerinde büyükleri tarafından ad verilmektedir. Ad verme yöntemi milletlere göre farklılık göstermektedir. Aksan bu durumla ilgili olarak, her ülkede birtakım ad verme gelenekleri olduğunu ifade etmektedir (Aksan 2009: III. bölüm, s. 115).

Kişi adları bir milletin tarih sahnesine çıkmasıyla birlikte belli tecrübeler sonucu elde edilen kültürel değerlerle sıkı bir ilişki halindedir. Bu ilişki milletlerin kültür tarihinin aynasıdır. Dolayısıyla kişi adları diğer bilim dallarının ilgisini çekmektedir. Aksan'a göre, kişi adları filoloji, dilbilim, kültür tarihi ve halkbilim çalışmaları açısından önem taşımaktadır (Aksan 2009: III. bölüm, s. 115).

Kişilere ad verilmesinde uygulanan ad verme geleneği o milletin gelenek ve göreneklerini, örf ve adetlerini, tarihi süreç boyunca kökleşen ve değişen kültürel değer yargılarını yansıtmaktadır.

Türklerde ad verme geleneği, Türk kültürünün önemli parçası olmuştur. Ad verme geleneği ile kültür arasındaki bağlantıya, Güllüdağ, Türklerde ad verme geleneği başlı başına bir kültür unsurudur. Bir insana ad verilmesi o ulusun kültürüyle ilişkilidir (Güllüdağ 2002: s.81) sözleriyle kültürel değer yargılarının yaşaması ve gelecek kuşaklara aktarılmasının önemine, ad verme konusu üzerinden dikkat çekmiştir.

Dünyaya gözünü açan kişilere ad vermek için doğan bebeğin yakınları başta olmak üzere ailenin çevredeki dostlarının katıldığı büyük bir kutlama yapılmaktadır. Akbaba bununla ilgili olarak, Ad verme geleneği Türk kültüründe önemli bir yer tutmaktadır. Kişi adlarının verilmesi birçok Türk topluluğunda toy (düğün) yapılarak kutlanmaktadır (Akbaba 2012: s. 100).

Türklerde kişilere hayvan adları başta olmak üzere bitki adları, tarihi şahsiyetlerin adları, şehir adları verilmektedir. Esen de bu konu üzerinde durmuştur. Esen'e göre, Türk kişi adlarında güçlü hayvanların adları, şehirlerin ve ülkelerin adları, göl ve denizlerin adları, değerli madenlerin adları vb. ile kurulmuş adlar bulunmaktadır (Esen Aliyeva 2009: s. 168).

Tarihi süreçte farklı coğrafyalarda yaşayan Türkler tarafından ad verme geleneklerine dikkat edilmiş, yaşadıkları coğrafyanın ve değişik dönemlerinde dönemlerde farklı dinlere inanmanın etkisiyle ad verme konusunda bazı farklılıklar olmuştur. Türklerin İslamiyet'i kabul etmesiyle Müslüman olan Türk halklarının kişi adlarını belirlerken Arapça ve Farsça kökenli adların kişi adı olarak verildiği görülmektedir. Çelik Şavk tarafından kişi adları ile inanç sistemi arasındaki ilişkiyle ilgili olarak, kişi adlarının, ait oldukları dilleri konuşan milletlerin inanç sistemlerini oldukça açık bir şekilde gösteren kelimeler (Şavk Çelik 2002: 62) olduğu dile getirilmiştir.

Türklerin tarihi süreçte farklı dinlere inanmasından dolayı kişilere inanılan dinin etkisiyle farklı isimler verilmesiyle ilgili olarak Gül tarafından Türklerin Şamanizme, Budizme, Maniheizme ve özellikle de İslamiyet'e girdikleri ve bu dini- sosyal çevrelerin etkisiyle birbirinden oldukça farklı adlar kullanıldığı belirtilmiştir (Gül 2001: 55).

Kişi adları arasında Arapça ve Farsça kökenli adların verilmesi Müslüman olan Kazak Türklerinde de karşılaşılan bir husustur. Arapça ve Farsça kişi adlarından başka ayrıca Kazak Türkleri tarafından Sovyetler Birliği'nin içine girilmesiyle Rus kültürünün etkisiyle veya Sovyet istilasından sonra vb. İslav kökenli adlar verilmiştir. Esen Aliyeva tarafından da bu

konu üzerinde durulmuştur. İslav adları Orta Asya Türk kavimlerinde çoktur (Esen Aliyeva 2009: s. 168) denilmiştir.

Türkler tarafından kutsal sayılan “at, avrat, silah” anlayışı kadına verilen değer göstergesidir. Kadın Türk toplumunda önemli bir yere sahiptir. Türkler tarih boyunca kadına değer vermiş, el üstünde tutmuştur. Diğer milletlere göre kadına Türklerde daha çok önem verildiği bilinmektedir. Kadın erkeğine yoldaş, çocuklara ana, olmuştur. Yılmaz’a göre ailenin vazgeçilmez unsuru kuşkusuz kadındır. Kadın, anne, eş, abla vs. unvanlarla aile içinde olduğu kadar, “kadın” kimliği ile de Türk toplumunda önemli bir yere sahip olmuştur (Yılmaz 2004: s. 112).

Türk kültüründeki kadına verilen değer edebi ürünlere de yansımıştır. Kadın için şiirler yazılmış, türküler yakılmıştır. En eski edebi metinlerden günümüzdeki edebi metinlere varana kadar bunları görebiliriz. Kadının zeki aynı zamanda becerikli olduğu da Kurt’un çalışmasındaki “Kadının fendi erkeği yendi” (Kurt 1991: s.9) atasözüyle desteklenmektedir.

Türk edebi tarihinin en kıymetlisi olan Dede Korkut başta olmak üzere dünyaca ünlü Manas Destanında da “kadın” yerini almıştır. Bu eserlerden Türklerin kadına bakış açısını görmek mümkündür. Bunların dışında tarihi dönemlerde ortaya çıkan değişik Türk destanlarında kadınlar destanların asli unsurlarından olmuştur. Kadınlar destanlarda her zaman aktif rol oynarlar. Buna göre Bars çalışmasında, Altay yöresi destanlarında kadınlar son derece aktiftirler. Kadınlar ata biner kılıç kuşanır, ok atar, ava çıkar. Kırgızların Cangıl Mırza, Uygurların Nözügüm, Başkurların Zaya Tülek, Hakasların Altın Arıg kahraman kadın tiplerinden bazıları olduğundan bahsetmektedir (Bars 2008: s.172).

Gömeç’in “Kagan ve Katun” adlı makalesinde kadınla ilgili olarak şu bilgilere yer verilmiştir:

Kadın devlet yönetiminde de söz sahibiydi. Türk devletinde kagandan sonra ikinci sırayı katun almaktadır. Günümüz Türkçesinde bu adı kadın şeklinde görmekteyiz. Katunlar, kaganlar gibi töre ile katunluk tahtına oturuyorlar ve kagan ile beraber hükümet ediyorlardı.¹

Kadının Türkler için önemli bir değer sayılmasından dolayı çalışmada Kazak Türkçesindeki “kadın” kişi adları ele alındı. Çalışmada geçen kadın adlarının çocuğa ad olarak verilisindeki etkenler başlıklar halinde verilmiştir.

Türk Dillerindeki Kişi Adları Üzerine Yapılan Çalışmalar

Türk dillerindeki kişi adları üzerine bugüne kadar çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Farklı yönleriyle ele alınan kişi adları üzerine yapılan çalışmalardan bazıları şunlardır:

Hızır Bek Gayretullah “Kazak Türklerinde Kişi Adları” (1963), Hasan Kanbolat “Türkmen Kişi Adları” (1997), Bülent Gül “Kazan Tatarlarında Kişi Adları (2001) ve Kırım-Tatar Türklerinde Kişi Adları” (2001), Ülkü Çelik Şavk “Karakalpak Kişi Adları Üzerine Bir İnceleme” (2002), MinaraAliyeva Esen “Ahıska Türklerinde Kişi Adları” (2009), Dilek Ergönenç Akbaba “Nogay Türklerinde Kişi Adları” (2012), Ercan Alkaya, “Tatar Türklerinin Kullandığı Türkçe Kişi Adları Üzerine Bir Değerlendirme” (URL1), Muhittin Tuş, “Kırgızlarda Şahıs Adları” (URL 2), Rıza Gül ve Mehmet Hazar “Kazak Türkçesinde Fiillerle Yapılan Adlar” (URL 4).

Türk dillerindeki kişi adları üzerine yapılan çalışmalar içerik olarak şu şekildedir:

¹bk. <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/18/25/144.pdf>

Hızır Bek Gayretullah’ın çalışmasında Kazak Türklerinin nüfusu, sosyal hayatı, ad koyma adetleri hakkında bilgiler verilmiştir. Verilen bilgilerden sonra Kazak Türkleri tarafından çocuklara verilen adlara örnekler verilerek adın kökeni ve anlamı hakkında açıklamalar yapılmıştır.

Hasan Kanbolat’ın “Türkmen Kişi Adları” başlıklı çalışmasında ilk önce kişi adları hakkında bilgi verilmiştir. SSCB’nin ilk dönemlerinde Türkmenlerde çocuklara verilen adlar arasında Komünist Partisine ve lidere bağlılığı gösteren Rusça adlar konulduğu, Stalin döneminde ise traktör, otomobil, fabrika, firma şeklinde adların tercih edildiği, bağımsızlık sonrası Türkmenistan’da ise öze dönüş olduğu kendilerine ait adların çocuklara ad olarak verilmeye başlandığı üzerinde durulmuştur.

Bülent Gül tarafında kaleme alınan “Kazan Tatarlarında Kişi Adları” adlı çalışmada ilk önce Tatarlar ve Tataristan hakkında bilgi verilerek Tatar ve Türkiye Türkçesi arasındaki ses farklılıklarına değinilmiştir. Kişi adları yapı ve anlam bakımından olmak üzere iki grupta ele alınmıştır.

Yine Bülent Gül’ün çalışması olan “Kırım-Tatar Türklerinde Kişi Adları” adlı çalışmada Kırım yarımadasının tarihi dönemleri hakkında bilgi verilmiştir. Kırım-Tatar adları üzerine yapılan çalışmalardan bahsedilmiştir. Kırım-Tatar kişi adlarının kökeni üzerinde durulmuştur. Kişi adları yapı ve anlam bakımından incelenmiş ayrıca Kırım-Tatar soyadları hakkında da açıklamalar yapılmıştır.

Ülkü Çelik Şavk “Karakalpak Kişi Adları Üzerine Bir İnceleme” konulu çalışmasında erkek ve kadın kişi adları olmak üzere kişi adlarını iki başlık altında toplayarak kişi adlarını dilbilgisi (basit, türemiş, birleşik vs.) açısından incelemiştir. Türkçe kökenli ve alıntı olan adlar ayrı başlıkta gösterilmiştir. Karakalpak Türkçesinde olup da Türkiye Türkçesinde de kullanılan adlar verilmiştir.

Minara Aliyeva Esen “Ahıska Türklerinde Kişi Adları” adlı çalışmasında kişi adlarıyla ilgili bilgiler verilmiştir. Kişi adları yapı ve anlam bakımından incelenmiştir. Yapı bakımından adlar alt başlıklarda ele alınmıştır. Adların kökeni üzerinde durularak onların hangi dilden olduğu gösterilmiştir. Çalışmanın sonunda kişi adları liste halinde sunulmuştur.

Dilek Ergönenç Akbaba “Nogay Türklerinde Kişi Adları” başlıklı çalışmasında Türklerde ad verme gelenekleriyle ilgili bilgiler verilmiştir. Nogay kişi adları şekil ve anlam özellikleri olarak iki başlıkta ele alınmıştır. Erkek ve kadın kişi adları şekil ve anlam bakımından ayrı olarak değerlendirilmiştir. Yine aynı şekilde çalışmanın sonunda kadın ve erkek kişi adları ayrı başlıklar altında gösterilmiştir.

Ercan Alkaya’nın “Tatar Türklerinin Kullandığı Türkçe Kişi Adları Üzerine Bir Değerlendirme” adlı çalışmasında kişi adları Gomer F. Sattarov’un Tatar İsimleri Sözlüğü adlı çalışmasından alınmıştır. İlk olarak eser hakkında genel bilgi verilmiştir. Sözlükteki kişi adlarının kökeni üzerinde durulmuştur. Bolşevik İhtilali ve sonrası çocuklara verilen kişi adlarının durumu ele alınmıştır. Sözlükte bulunan Türkçe kökenli adlar tasnif edilmiştir.

Muhittin Tuş’un “Kırgızlarda Şahıs Adları” adlı çalışmasında Kırgızistan’ın başkenti Bişkek’te bulunan Kırgızistan ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından açılan ortak devlet üniversitesi olan Kırgızistan- Türkiye Manas Üniversitesinin Kırgızistan vatandaşı öğrencileri için yapmış olduğu MANAS ÖSS’ye 2003-2006 yıllarında giren öğrenci adaylarının adından yola çıkılarak istatistiksel bir çalışma yapılmıştır.

Rıza Gül ve Mehmet Hazar'ın "Kazak Türkçesinde Fiillerle Yapılan Adlar" başlıklı çalışmasında Kazak Türkçesindeki sadece fiillerle yapılan adlar ele alınmıştır. Tarihi devirlere göre fiillerle yapılan adların üzerinde durulmuştur. Daha sonra incelenen adlardaki tespit edilen fiiller ele alınmıştır.

Yöntem

Çalışmada Kazak kadın kişi adlarının tespit edilmesinde Telhoja Januzakoviç ve Klara Esbayeva tarafından kaleme alınan ve 1988 yılında Almatı'da basılan "Kazak Adları" adlı eserden yararlanılmıştır. Nurettin Aksu tarafından Kazak Türkçesinden Türkiye Türkçesine aktararak 2003 yılında Türk Dil Kurumu tarafından yayımlanan eserden faydalanılmıştır.

Çalışmada verilen kadın kişi adları şekil ve anlam özellikleri bakımından ikiye ayrılarak kendi içlerinde de alt başlıklara bölünmüştür.

Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra bağımsızlıklarını ilan eden Türk Cumhuriyetleriyle dil, kültür, ekonomik, askeri kültürel alandaki sıcak temasların sonucu olarak Türk lehçelerine yönelik çalışmalar artmıştır. Bağımsız Türk Cumhuriyetlerinden biri olan Kazakistan'da kullanılan kadın kişi adlarının Türklük bilimi âlemi için faydalı olacağı düşünüldüğü için bu çalışma yapılmıştır.

Kazak Kadın Kişi Adlarının Şekil ve Anlam Özellikleri

A. Şekil Özellikleri

1. Basit Adlar

1.1. Türkçe Basit Adlar

Türkçe kökenli basit adlar şunlardır. Ajar, Altın, Aruw, Bike, Erke, (iki yana yasla) Jibek, Juldız.

1.2. Arapça Basit Adlar

Arapça basit adlar arasında, Aysa, Bereke, Jamal, Janat, Jannat, Leyla, Mâdina isimleri bulunmaktadır.

1.3. Farsça Basit Adlar

Köken olarak Farsça olan basit adlar, Anar, Ayna, Dana, Lala şeklindedir.

1.4. Moğolca Basit Adlar

Moğalca kökenli bir tane adla karşılaşmıştır. "Maral" adı Kazak (iki yana yasla) Türklerinde sık kullanılan bir addir.

1.5. İtalyanca Basit Adlar

İncelenen adlar arasında İtalyanca kökenli bir tane "Roza" adı tespit edilmiştir.

2. Mastar Şeklindeki Adlar

İncelenen eserdeki mastar şeklindeki adlar şunlardır: Aybanuw, Aysuluw, Bayansuluw, Beksuluw, Güljuw, Jansuluw, Külbanuw, Künsuluw, Nurbanuw, Nursuluw, Suluw, Şarbanuw, Toksuluw.

3. Birleşik Adlar

3.1. Türkçe Birleşik Adlar:

3.1.1. Ad+ Ad Şeklindeki Birleşik Adlar

“**Ak**” ile Başlayan Kadın Adları: Aqaltın, Aqbala, Aqbayan, Aqbâtes, Aqbike, Aqbilek, Aqбота, Aqböken, Aqerke, Aqık, Aqılma, Aqjelek, Aqjemis, Aqjibek, Aqjupar, Aqjünis, Aqjürek, Aqkenje, Aqkümis, Aqqal, Aqqız, Aqquba, Aqquw, Aklima, Aqmarka, Aqnäziya, Aqniya, Aqsazan, Aqsuluw, Aqşa, Aqşabaq, Aqşıbiq, Aqşolpan, Aqtamaq, Aqtoqtı, Aqtolıq, Aqtolis, Aqtolqın, Aquştap, Aqzer, Aqzeynet, Aqziba, Aqzila.

“**Ay**” ile Başlayan Kadın Adları: Aybala, Aybanat, Aybanuw, Aybarşa, Aybarşın, Aybeyneş, Aybâder, Aybâtes, Aybibi, Aybike, Ayda, Aydana, Aydara, Aydariya, Ayday, Aydäniya, Ayäsem, Aygenje, Aygül, Ayğanım, Ayğanıs, Ayğanşa, Ayğanşa, Ayğız, Ayım, Aybibi, Ayjaqsım, Ayjamal, Ayjan, Ayjnar, Ayjaniya, Ayjayna, Ayjuldız, Ayjünis, Aykelbet, Ayken, Aykümis, Aykün, Ayman, Aymanay, Aymangül, Aymankül, Aymäriya, Aymira, Ayna, Aynakül, Aynaqan, Aynaş, Aynaşa, Aynaziya, Aynisa, Aynur, Aynura, Aynuriya, Aypara, Aysara, Aysäwle, Aysipat, Aysuluw, Aysahan, Aysayım, Aysım, Aysolpan, Aytolqın, Ayza, Ayzada, Ayzara, Ayzat, Ayzere, Ayzeyne, Ayziba, Ayziya.

“**Ay**” ile Biten Kadın Adları: Altınay, Amanay, Bikenay, Bolsınay, Dämetay, Elentay, Gülsınay, Jamalay, Jemisay, Juldızay, Külşatay, Külşay, Qalantay, Qamqay, Quralay, Sänimay, Şolpanay, Tolğanay, Turğanay, Tursınay, Ulğanay, Ulpanay, Umsınay.

“**Gül**” ile Başlayan Kadın Adları: Gülayna, Gülayşa, Gülbadan, Gülbacşa, Gülbanat, Gülbauw, Gülbara, Gülbaraş, Gülbarşa, Gülbarşın, Gülbayan, Gülbazira, Gülbibi, Gülbolsın, Güldana, Güldara, Güldarhan, Güldariya, Güleyqan, Güläyim, Gülgayşa, Gülhanım, Güliisa, Güljamal, Güljamila, Güljan, Güljanar, Güljaw, Güljawhar, Güljayna, Güljazira, Güljeñis, Güljihan, Güljiya, Güljiyan, Güljuw, Gülmara, Gülmarjan, Gülmerey, Gülmira, Gülnaqısa, Gülnara, Gülnaz, Gülnazat, Gülnäzira, Gülnisa, Gülnura, Gülpan, Gülpara, Gülpaş, Gülrawza, Gülsağıra, Gülsanat, Gülsara, Gülsipat, Gülsım, Gülsınay, Gülstan, Gülşara, Gülşaş, Gülşat, Gülşeker, Gülzada, Gülzaqıda, Gülzaqıla, Gülzağıra, Gülzara, Gülzariya, Gülzat, Gülzay, Gülzeynep, Gülzina, Gülzipa, Gülzira.

“**Gül** ile Biten Kadın Adları: Ajargül, Alqagül, Almagül, Almaskül, Altıngül, Amangül, Anargül, Arıngül, Arnagül, Arşagül, Ayımgül, Aymangül, Aymankül, Aynakül, Ayşagül, Baqşagül, Baqtıgül, Balgül, Barşagül, Bazargül, Beybitgül, Băziğül, Bibagül, Bibigül, Danagül, Daragül, Dämegül, Dänegül, Däriğül, Duwmangül, Elgül, Erkegül, Erkingül, Älemkül, Äsemgül, Ğaynıgül, Irskül, İbagül, Janatkül, Jemisgül, Jenisgül, Jumagül, Qantgül, Qatşagül, Qınaqül, Qızılkül, Quttıqül, Mariyamkül, Marjankül, Meyizgül, Meymankül, Meyramgül, Märiyamkül, Nazıgül, Nazgül, Orazgül, Ömirgül, Panagül, Raykül, Razgül, Ruwhıgül, Sabırgül, Sarqıtıgül, Saylawgül, Şamgül, Şattıgül, Şaygül, Şımarıgül, Şıraygül, Şırıngül, Tanagül, Täjigül, Tättigül, Tınışgül, Turğangül, Tursingül, Zergül, Zeynegül, Zämzägül, Zibagül, Ziyagül,

“**Bike**” veya “**Biyke**” ile Biten Kadın Adları: Aqbike, Almabike, Altınbike, Aruwbike, Asılbike, Aybike, Ayymbike, Balbike, Äsembike, Janbike, Jumabike, Qalbike, Qurbike, Mariyambike, Toybike, Örbike, Ulbike.

“**Jan**” ile Biten Kadın Adları: Almajan, Anarjan, Ayımjan, Ayjan, Bopajan, Botajan, Buljan, Erkejan, Güljan, İbajan, Külimjan, Künjan, Mawsımjan, Torımjan, Torjan, Opajan, Uljan, Ümitjan, Zibajan.

“Han” ile Biten Kadın Adları: Anarhan, Bübihan, Āl’han, Āsemqan, Güldarhan, Güleqan, İzethan, İlimqan, Jamalhan, Jaynaqan, Kenjehan, Keñeshan, Külâyhan, Külümqan, Külşarhan, Qadırhan, Nurlıqan, Orazhan, Samalhan, Suluwhan, Süyimhan, Tajihan, Tulumhan, Turahan, Turımhan, Tursınhan, Zeynehan, Ziyahan.

“Bek” ile Başlayan Kadın Adları: Bekdana, Bekey, Beknaz, Beksana, Beksuluw, Bekzada, Bekzat, Bekziya.

“Sulu” ile Biten Kadın Adları: Aqsuluw, Aysuluw, Bayansuluw, Beksuluw, Jansuluw, Nursuluw, Toqsuluw.

3.1.2. Vasıf Adı+ Ad Şeklindeki Birleşik Adlar

“Aruw” ile Başlayan Kadın Adları: “Aruw” sözcüğü ile başlayan bir tane “Aruwbike” adı tespit edilmiştir.

“Qara” ile Başlayan Kadın Adları: Başında “qara” sıfatı bulunan “Qaragöz” kadın adı bulunmaktadır.

B. Anlam Özellikleri

1. Dilek Adları

1.1. Çocuğun Yaşamayı Dileğiyle Konulmuş Adlar

Doğan çocuğun yaşayabilmesi için toplum içinde birtakım adlar konulmaktadır. Daha önceden dünyaya gelip de ölen çocukların olmasından dolayı bu tür adlar verilmektedir. Bunlar: Ömirgül, Ömirşe, Turğan, Turğanay, Turğangül, Turımhan, Tursınay, Tursingül, Tursınhan.

1.2. Uzun Ömür Dileyen Adlar

Her anne ve baba çocuklarının uzun ömür yaşamasını diler. Çocuklarının uzun ömürlü olması için konulan birkaç ad bulunmaktadır. Bunlar, Ömirgül ve Ömirşe adlarıdır.

1.3. Artık Çocuk İstenmediğini Bildiren Adlar

Halk arasında artık çocuk istenmediğini belirten adlar da verildiği görülmektedir. Buna örnek olarak “Tursınhan” adı bulunmaktadır.

1.4. Mutluluk, Başarı Gibi İyi Bir Hayat Tarzı Dileyen Adlar

Her anne ve baba çocuklarının iyi, mutlu, başarılı bir ömür sürmeleri dileğiyle verilen adlar da bulunmaktadır. “Qayırjamal” adı bu şekilde verilen bir isimdir.

1.5. İyi Karakter Özellikleri Anlatan Adlar

Karakter olarak iyi bir insan olması için çocuğa verilen adlar arasında “Aruw” adı bulunmaktadır.

1.6. Vücutla İlgili İyi Özellikleri Belirten Adlar

Doğan çocuğun fiziksel özelliklerine bağlı olarak verilen adlarla da karşılaşmıştır. Bu adlar arasında Amanay, Amanbala, Amangül, Gülşara, Tasbala, Zülfiya isimleri bulunmaktadır.

1.7. Görkemli Adlar

Kazak kadın kişi adalarında görkemli isimlerin “han” sözcüğüyle bittiği tespit edilmiştir. Anarhan, Bübihan, Āl’han, Āsemqan, Güldarhan, Güleqan, İzethan, İlimqan, Jamalhan, Jaynaqan, Kenjehan, Keñeshan, Külâyhan, Külümqan, Külşarhan, Qadırhan, Nurlıqan, Orazhan, Samalhan, Suluwhan, Süyimhan, Tajihan, Tulumhan, Turahan, Turımhan, Tursınhan, Zeynehan, Ziyahan.

2. Tesadüf Adları

2.1. Yeni Doğmuş Çocuğun Göze Çarpan Bir Özelliği

Doğan çocuğun göze çarpan bir özelliğinden yola çıkarak çocuklara ad verildiği görülmektedir. Bunlar: Altınşaş, Anar, Anara, Anargül, Anarhan, Anarjan, Jibek, Dıbis, Meñjamal, Nurlıqan, Nurluqız, Nursuluw, Suluwşaş, Qaragöz, Tınışgöl, Qınakül, Qızılkül.

2.2. Doğum Zamanındaki Hava veya Gökyüzünün Durumu

Çocuğun dünyaya geldiği andaki hava ve gökyüzünün durumuna göre de çocuklara adlar verilmektedir. Bu başlık altındaki adlar şunlardır: Künay, Künayım, Künbala, Künjan, Künsuluw, Şolpon, Şolpanay, Tolğanay.

2.3. Mevsim, Ay, Gün, Günün Bir Bölümü, Bayram

Çocuğun dünyaya geldiği günün özelliklerine bağlı olarak adlar verilmektedir. Bunlar: Jumabike, Jumadila, Jumagül, Jumağız, Mawsımjan, Mereke, Meyramkül, Meyramqan, Oktyabrina, Orazgöl, Orazhan, Qadırhan.

2.4. Doğum Günündeki Önemli Olay

Çocuğun doğum günü pazar kurulduğu gün ise Bazarayım, Bazargül, Bereke, Seçim günü dünyaya gelen çocuğa Saylawgöl, düğün günü doğan çocuğa Toybala, Toybike şeklinde adalar verildiği görülmektedir.

2.5. Şehir Adları

Şehir adları da çocuklara ad olarak verilmektedir. Buna örnek olarak “Mädina” adı bulunmaktadır.

3. Ana ve Babanın Duygularını Gösteren Adlar

Anne ve babanın çocuklarına olan sevgi ve şefkatini göstermek amacıyla verilen adlar bulunmaktadır. Bunlar: Altın, Altınay, Altınbike, Altıngöl, Altınzer, Balay, Balayım, Balbala, Balbike, Balday, Balerke, Balgöl, Balğadişa, Balğanım, Balğatşa, Balğayşa, Balgın, Balğınşa, Balğız, Balım, Balımşa, Balişa, Baljan, Balkümis, Balnur, Balşeker, Balzada, Balziya, Erke, Erkebala, Erkegöl, Erkejan, Juldız, Juldızay, Kenje, Kenjehan, Kenjekey, Kümis, Kümisay, Kümisbike, Marjan, Sanduwğaş, Suluw, Suluwke, Suluwman, Suluwşaş, Şeker, Şırın, Şırıngul, Taybala, Tätti, Tättibala, Tättigöl, Tättigöz, Äsel, Qımbat.

4. Hayvan Adları

Bazı hayvanların olumlu özelliklerinden dolayı çocuğa ad olarak verildiği de incelenen adlar arasında tespit edilmiştir. Bulbul, Maral, Sanduwğaş adları buna örnektir.

5. Bitki Adları

Çocuklara verilirken bazı bitki adlarının da kişilere ad olarak verildiği görülmektedir. Bunlar: Anargül, Lala, Rayhan, Roza, Şınar, Şınargöl, Qızılkül.

6. Rusçadan ve Batı Dillerinden Alınmış Olan Adlar

Sovyetler Birliğinin etkisinden dolayı çocuklara Rusça ve batı kökenli adlar da verilmiştir. Anasiya, Anjela, Anna, Diana, Elana, Flora, Galina, İrina, Klara, Larida, Larisa, Lawra, Legiya, Lena, Lera, Liana, Lida, Lidiya, Liza, Lola, Lora, Lorida, Lota, Loyza, Ludmila, Lutsiya, Luwiza, Mariana, Marina, Mariya, Marlena, Maya, Natalya, Raya, Rena,

Renata, Rimma, Rita, Romat, Roza, Oksana, Oktyabrina, Olga, Sofiya, Sveta, Svetlana, Valentina, Venera, Vera, Vilora, Vlada,

Sonuç

Dünyaya gelen kişilere ad verme bir milletin tarihi süreç içinde edindiği kazanımlarla yakından ilgili olduğu yapılan çalışmadan da görülmektedir. Milletlerin örf-adet, gelenek-görenekleri, kültürel değerleri, dini inanç sistemleri olmak üzere birçok faktörün ad vermede etkili olduğu bilinmektedir.

Ad verme geleneğinin diğer milletlere göre Türk milletinde önemli bir yerinin olduğu aşikârdır, bundan dolayı da özellikle Türkistan coğrafyasında yaşayan Türk halklarında ad verme geleneğine bağlı olarak çeşitli uygulamaların yapılması bunun bir kanıtıdır.

Kişi adları incelendiğinde elbette dini inancın da ad verilmesinde etkili olduğu bir gerçektir. Müslüman olan Türk halklarında Arapça kökenli adların kişilere verildiği ortadadır. Farklı dinlere inanan Türklerdeki kişi adlarında da inandıkları dine bağlı adlar verilmektedir. Bundan dolayı da Kazak Türklerinde Arapça adlarla karşılaşmaktadır.

İnsanoğlu dünyaya geldiğinden beri hayvan ve bitkilerle yakından ilgilenmiştir. Bazı hayvan ve bitkilerin özelliğinden dolayı isim olarak insanlara verilmiştir. İncelenen adlar arasında hayvan ve bitki adlarıyla karşılaşmıştır.

Türkistan Coğrafyasında bir dönem Sovyetler Birliği'nin etkili olmasından dolayı, kadınlara verilen adlar arasında Rusça ve batı kökenli isimlerin de olduğu tespit edilmiştir.

Kaynaklar

- Akbaba, Dilek Ergöner. (2012). “Nogay Türklerinde Kişi Adları”. *Dil Araştırmaları*, S.10, 99- 122.
- Aksan, Doğan. (1995). *Her Yönüyle Dil / Ana Çizgileriyle Dilbilim*. Ankara: TDK Yayınları.
- Aliyeva, Esen Minara. (2009). “Ahıska Türklerinde Kişi Adları”. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 16, s. 167- 186.
- Amanoğlu, Ebulfaz Kulu. (2000). “DivanüLugat- it- Türki’deki Kişi Adları Üzerine”. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 15, s. 5- 14.
- Bars, Mehmet Emin. (2008). “Koroğlu Destanı’nda At, Kadın, Silah”. *Turkish Studies*, Volume 3/2, s. 164- 178.
- Çelik Şavk, Ülkü. (2002). “Karakalpak Kişi Adları Üzerine Bir İnceleme”. *Milli Folklor Dergisi*, S. 54, s. 62- 67.
- Gayretullah Hızır Bek. (1963). “Kazak Türklerinde Kişi Adları”, S. 10, s. 14. Ankara: Ayyıldız Matbaası.
- Gül, Bülent. (2000). “Kazan Tatarlarında Kişi Adları”. *Türkbilgi*, S: 2300/1, s. 2019- 228.
- Gül, Bülent. (2001). “Kırım- Tatar Türklerinde Kişi Adları”. *Türkbilgi*, S. 2001/2, S. 55- 60.
- Kanbolat, Hasan. (1997). “Türkmen Kişi Adları”. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, S. 4, s. 133- 137.
- Kibar, Osman. (2005). *Türk Kültüründe Ad Verme*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Kurt, İhsan. (1991). *Türk Atasözlerine Psikolojik Bir Yaklaşım*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Sakaoğlu Saim. (2001). *Türk Ad Bilimi I Giriş*. Ankara: TDK Yayınları.
- Sümer, Faruk. (1999). *Türk Devletleri Tarihinde Şahıs Adları I- II*. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları.
- Varis, Abdurrahman. (2004). “Türklerin Ad Koyma Gelenekleri Üzerine Bir İnceleme”. *Milli Folklor*, S. 61, s. 124- 133.
- Yılmaz, Ayfer. (2004). “Türk Kültüründe Kadın”. *Milli Folklor*, S. 61, s. 111- 123.

İnternet Kaynakları

<http://web.firat.edu.tr/sosyalbil/dergi/arsiv/cilt11/sayi1/115-136.pdf>,

(Erişim Tarihi: 12.08.2019)

http://turkoloji.cu.edu.tr/CAGDAS%20TURK%20LEHCELERI/riza_gul_mehmet_hazar_kazak_fiil.pdf

(Erişim Tarihi: 18.08.2019)

http://dergipark.gov.tr/download/article-file/172686_dede_korkut_kitabinda_kadın,

(Erişim Tarihi: 24.08.2019)

http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/18/25/144.pdf_sadettin_gömeç

(Erişim Tarihi: 06.09.2019)

<http://www.ayk.gov.tr/wp-content/uploads/2015/01/TU%C5%9E-Muhittin-KIRGIZLARDA-%C5%9EAHIS-ADLARI.pdf>

(Erişim Tarihi: 15.10.2019)

